

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/14494>

Please be advised that this information was generated on 2019-10-16 and may be subject to change.

Oude en nieuwe theorieën over het extreem rechtse electoraat

Wie stemt er nou op

Peer Scheepers en Rob Eisinga beschrijven wat voor soort mensen er op CD en CP stemmen. Op grond van twee theorieën die daarover bestaan, speculeren ze ook over de motieven welke die mensen zouden kunnen hebben om op deze partij(en) te stemmen. Deze beschrijvingen zijn gebaseerd op gegevens die zijn ontleend aan het Nederlands Instituut voor de Publieke Opinie. Dit instituut houdt sinds 1953 wekelijks een groot aantal vraaggesprekken met steekproeven van Nederlanders. Daaruit hebben ze die vraaggesprekken geselecteerd waarin CP/CD-stemmers aanwezig waren: dat zijn de mensen die hebben geantwoord dat zij bij de komende verkiezingen voor de Tweede Kamer op een van deze partijen zouden stemmen. Dit betreft de onderzoeken in de periode van week 33 van 1982 tot en met week 13 van 1987; en daarna de onderzoeken van week 34 van 1989 tot en met week 52 van 1992. Daarin zaten in totaal 433.616 mensen waaronder zo'n 3000 CP/CD-stemmers.

Theorieën over het electoraat van CP/CD gaan ver terug in de tijd: naar de crisis van de jaren dertig toen fascistische partijen her en der kans zagen om aan de macht te komen. Uit studies die handelen over de ideologie van deze partijen, blijken deze theorieën nog altijd relevant voor het beschrijven van het electoraat van de huidige extreem rechtse partijen. Hoewel deze ideologieën van land tot land variëren, zijn er twee elementen die bij vrijwel al deze partijen in een of andere vorm aanwezig zijn: een **negatief standpunt tegenover allochtonen**: hun komst dient te worden beperkt en het vertrek van de aanwezige allochtonen dient te worden bevorderd en een **positief standpunt inzake de nationale identiteit**: die dient beschermd te worden en/of nieuw leven te worden ingeblazen.

Economische belangen

Lipset constateerde dat in 1930 met name de middenklassen op de NSDAP stemden. Hij verklaarde deze bevinding met de theorie dat sociale klassen in het algemeen op die politieke partij stemmen die claimt hun economische belangen te behartigen. Dit zou met name het geval zijn ten tijde van sociaal-economische crises, als de desbetreffende sociale klasse onzeker is over de houdbaarheid van haar sociale positie ofwel zich in haar sociale positie bedreigd voelt. Daarom wordt deze theorie de 'theorie van (bedreigde) economische belangen' genoemd.

Als deze theorie wordt vertaald naar de huidige omstandigheden dan kan worden verondersteld dat de CP/CD vooral in trek is bij die sociale klassen die zich in sociaal-economisch opzicht bedreigd voelen, in het bijzonder door allochtonen. Uit eerdere studies is naar voren gekomen dat dergelijke gevoelens vooral leven bij kleine zelfstandigen en bij (geschoolde en ongeschoolde) handarbeiders. Uit het onderzoek is nu gebleken dat deze veronderstellingen kloppen: met name kleine zelfstandigen en handarbeiders hebben een grotere kans om op de CP/CD te stemmen. Mogelijkerwijs voelen juist zij zich in sociaal-economisch opzicht bedreigd door etnische minderheden ten gevolge waarvan zij de anti-migranten

standpunten van de CP/CD herkennen en toejuichen. Maar dit zou natuurlijk ook kunnen gelden voor andere categorieën ten aanzien waarvan Peer Scheepers en Rob Eisinga hebben vastgesteld dat zij in het begin van de jaren negentig ook een grotere kans hebben om op de CP/CD te stemmen, zoals werklozen, mensen met lagere inkomens maar ook voor mensen met modale inkomens.

Symbolische belangen

Een tweede belangrijke theorie stamt van Bendix. Hij opperde dat het electoraal succes van de NSDAP in 1930 vooral was gebaseerd op de toestroom van mensen die daarvoor nog niet hadden mogen stemmen alsook op de toestroom van mensen die voordien geen gebruik hadden gemaakt van hun stemrecht. Het kenmerkende van dit electoraat zou zijn, dat zij bestond uit een atomische massa met een afkeer van het politieke systeem. Bendix verklaarde deze bevinding met de theorie dat sociaal gedesintegreerde individuen op een politieke partij stemmen die hen nieuwe integratie-kaders biedt. Dat zou in het bijzonder gelden ten tijde van sociaal-economische omstandigheden wanneer allerlei netwerken uiteen zouden vallen. Volgens deze theorie zouden gedesintegreerde individuen vooral belang hechten aan het nationalisme dat door deze partijen wordt uitgedragen. Dat nationalisme zou vooral op symbolische wijze refereren aan nieuwe integratiekaders waaraan deze individuen behoefte zouden hebben. Op grond daarvan zou deze theorie een 'theorie van symbolische belangen' genoemd kunnen worden.

Als deze theorie wordt vertaald naar de huidige omstandigheden, is er een groot vermoeden dat de CP/CD vooral in trek zijn bij diegenen die sociaal gedesintegreerd zijn. Dat zou met name kunnen gelden voor mensen die geen lid zijn van de een of andere maatschappelijke institutie, maar ook voor mensen die mensen die niet opgenomen zijn in het maatschappelijke of politieke leven.

Deze vermoedens bleken in het onderzoek grotendeels te kloppen. Met name jongeren, onkerkelijken, werklozen, W.A.O.-ers maar ook mensen die eerder

de CD

niet gingen stemmen hebben een grotere kans om op de CP/CD te stemmen. Ook andere categorieën die mogelijkwijs met sociale desintegratie te maken zouden kunnen hebben, bleken een grotere kans te hebben om op deze partij te stemmen: degenen die in de grote steden in het westen des lands wonen, maar ook mensen die een A.O.W.-uitkering ontvangen. Voor al deze categorieën zou kunnen gelden dat zij zich aangesproken voelen door de (weliswaar vage) nationalistische slogans van de CP/CD. Daarenboven is het natuurlijk mogelijk dat voor deze mensen, in het bijzonder voor de mensen die eerder niet wilden gaan stemmen, geldt dat zij met hun stem op de CP/CD hun teleurstelling in de grote politieke partijen tot uitdrukking willen brengen.

Recentere theorieën

In recentere theoretische studies heeft de theorie van de economische belangen duidelijk haar dominante plaats verloren. De veronderstelling, dat sociale klassen een ideologie aanhangen die eenduidig correspondeert met de economische belangen van die klasse, is omstreden geworden.

Maar de theorie van de symbolische belangen is meer toegesneden op de huidige maatschappelijke omstandigheden. Sommige auteurs menen dat desintegratie van sociale netwerken alom aanwezig is binnen moderne samenleving. Dat is niet alleen zichtbaar aan de leegloop van belangrijke maatschappelijke instituties zoals bijvoorbeeld de kerken en de politieke partijen. Het heeft vooral te maken met de eisen en mogelijkheden van de moderne samenleving. Daarbinnen worden individuen geacht om zowel geografisch als sociaal mobiel te zijn: verhuizen voor je werk en klimmen of dalen op de maatschappelijke ladder zijn heel gewone verschijnselen. Maar de gevolgen daarvan zouden kunnen zijn dat mensen hun vertrouwde sociale netwerken tot op zekere hoogte verliezen ten gevolge waarvan zij te maken krijgen met gevoelens van sociale isolatie. Daarom zouden deze mobiele mensen gevoelig zijn voor de propaganda van extreemrechtse partijen omdat daarin via nationalistische slogans gerefereerd

wordt aan nieuwe integratiekaders.

Als deze theorie toegepast zou worden op de huidige omstandigheden, zou een deel van de aanhang van de CP/CD vooral gezocht moeten worden onder mensen die hetzij (veelvuldig) zijn verhuisd hetzij gestegen of gedaald zijn op de maatschappelijke ladder. Maar daarover zijn helaas geen gegevens aanwezig en kunnen dus geen empirische uitspraken worden gedaan.

Besluit

De analyses zijn totnogtoe betrekkelijk overzichtelijk gehouden, maar zowel de theorieën als de resultaten roepen vele nieuwe vragen op. Wat voor jongeren stemmen CP/CD: zijn het werkloze en onkerkelijke jongeren die voorheen niet gingen stemmen? Wat voor kleine zelfstandigen stemmen CP/CD: zijn het onkerkelijke zelfstandigen in de grote steden? Het is heel goed mogelijk dat bepaalde combinaties van kenmerken die totnogtoe zijn onderzocht, de kans aanmerkelijk vergroten om op de CP/CD te stemmen. Dat is in principe allemaal uit te zoeken. Het kost alleen veel (denk,- en computer-) tijd.

Helaas zijn er maar betrekkelijk weinig gegevens over de preciese motieven van al deze CP/CD-stemmers zodat groot-schalig onderzoek daarnaar noodzakelijk zal zijn om hier licht op te werpen. Dat is met name noodzakelijk omdat het stemgedrag van een bepaalde categorie, namelijk mannen, waarvan Peer Scheepers en Rob Eisinga hebben vastgesteld dat zij zeer prominent aanwezig zijn binnen dit electoraat, eigenlijk niet duidelijk verklaard kan worden met de bovenstaande theorieën. Desalniettemin menen we dat deze klassieke theorieën van groot belang zijn omdat ze ons op het spoor hebben gebracht van allerlei soorten CP/CD-stemmers.

Peer Scheepers
 Rob Eisinga

Beide auteurs zijn verbonden aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen. Peer Scheepers is universitair hoofddocent bij de vakgroep Sociologie. Rob Eisinga is als K.N.A.W.-onderzoeker verbonden aan de vakgroep Methoden van Onderzoek.

Foto: © Bert Verhoef/HH